DESCRIERE ŞI ARGUMENTARE
- CU REFERIRE LA TEXTELE CRONICARILOR MUNTENI -

MARIA CVASNÎI CĂTĂNESCU
Universitatea din Bucureşti

1. Categoria retorică a descrierii permite abordări multiple, din perspective deopotrivă diferite şi complementare: tematică, stilistică, lexico-gramaticală, compoziţională, distributivă, funcţională.

Studiul de caz pe care îl propunem vizează raportul dintre secvenţa textuală descriptivă şi procedurile argumentative din trei cronici muntene de la sfârşitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea: *Letopiseţul cantacuzinesc, Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti* de Radu Popescu şi *Cronica* lui Radu Greceanu.

Contribuţiile anterioare privind stilul textelor istoriografice medievale româneşti au subliniat disponibilitatea descriptivă inegală a cronicarilor, precum şi predilecţia acestora pentru o anumită variantă tematică: *portretul*[1] – minimal sau dezvoltat, elogios sau defăimător, stereotip sau inventiv, subiectivizat sau neutru.

2. Observaţiile de mai jos constituie o încercare de a reevalua tema, aparent „clasată", a descrierii de personaj, restrânsă la varianta de elogiere, care construieşte şi impune *modele*.

3. În cronicile muntene, această procedură descriptivă este ilustrată, prin excelenţă, de *etopee*[2] ceea ce presupune însumare de caracteristici morale şi emoţional-comportamentale; în schimb, prezentarea accidentatlă a datelor fizice ale personajelor atestă, pentru moment, caracterul fragil şi nespecific al *prosopografiei*[3].

Etopeea cronicărească dispune de câteva formule de reprezentare, neomogene sub raportul complexităţii şi al efectelor retorice; în consecinţă, „paranteza"[4] portretistică – minimală sau extinsă – aduce în text şi modificări de expresie lingvistico-stilistică şi de compoziţie.

3.1. ***Etopeea canonică***, simplă şi predictibilă, constă într-un cumul enumerativ de adjective calificative, sintagme nominale, perifraze de elogiere şi urări ceremonios-hiperbolizante; rezultatul este o schiţă de portret ornamental, perpetuat, probabil, prin tradiţie livrescă şi care fixează datele invariante ale unui caracter ideal şi idealizat:

> (1) [Constantin Brâncoveanu] *„ ... un domn creştin şi pravoslavnec, cu dragoste şi cu râvnă creştinească şi fierbinte..."* (Radu Greceanu, în CM, II, 178); [Nicolaie-vodă] *„Era un om dumnezeiesc, bun, blând, zmerit, ferindu-să dă toate relile, atâta cât întrecea întru bunătăţi pre toţi ceilalţi ce i-am văzut în viiaţa noastră"*

[1] V., în special, Călinescu 1941: 21, 23-24, 27-30, Onu 1970: 42-48, Mancaş 2005: 11-39.
[2] Cf. Mancaş 2005: 11-24, *passim*.
[3] Excepţia cea mai importantă este reprezentată de Neculce.
[4] Metaforă terminologică preluată de la Gervais-Zaninger 2001: 51.

BDD-V911 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:50:56 UTC)

sau [Malahiia, arhiereu] *„... fiind om bun, blând şi milostiv la săraci şi la streini, precum place lui Dumnezeu şi oamenilor”* (Radu Popescu, în CM, I, 544).

Acest tip de etopee convenţională este o simplă digresiune cronicărească (semnalată uneori ca atare), menită să categorizeze personajul:

(2) *„... şi aşa alegând din boiarii mării-sale pre un boiariu bătrân, anume Gheorghie-Castriotul biv-vel-conis, om cuvios, învăţat şi întru toate iscusit* (...) *pre acesta zic, alegându-l l-au trimis către ţarul”* (Radu Greceanu, în CM, II, 178).

3.2. *Etopeea „impură”,* mult mai elaborată decât cea canonică, presupune colaj sau imbricări de microsecvenţe descriptiv-narative, distincte tematic, dar convergente funcţional: fără excepţie, ele emfatizează imaginea lăudabilă a personajului evocat.

În variante riguros sau difuz structurate, asemenea construcţii textuale par a fi definitorii pentru textele istoriografice avute în vedere. Astfel:

3.2.1. Etopea lapidară şi standardizată poate inaugura/ întrerupe / încheia concluziv sau încadra o descriere narativizată, de tip *„a face*”, centrată obligatoriu asupra aceluiaşi personaj; o „listă” de acţiuni care îşi subordonează o „listă” de locuri şi/sau obiecte sau părţi componente ale acestora, însoţite, de regulă, de observaţii evaluative ale cronicarului atestă valoarea şi unicitatea persoanei:

(3) *„Acestea toate să aşăzară când fu cursul anilor 7025 avgust 17, în zilele* ***bunului credincios domn Io Neagoe-vodă*** *şi ale lui Theolipt patriiarhul Ţarigradului şi ale lui Macarie mitropolitul Ungrovlahiei, în slava lui Dumnezeu şi în frumuseţea şi lauda a toată Ţara Muntenească. Drept aceia făcură domnului şi boiarilor lui laudă şi cuvânt de cinste, şi a toată curtea mării-sale şi tuturor oamenilor ţării.* ***Deci bunul şi iubitoriul de Hristos domnul Naegoe-vodă le făcu mare cinste şi-i dărui cu multe daruri*** *şi să duseră toţi care pre la locul său.*

Iar **mănăstirea cea noao din Argeş** o îngrădi împrejur cu curte de zid şi înlăuntrul curţii făcu multe chilii călugăreşti, şi o înfrumusiţă cu tot feliul de trebuinţe. Făcu trapezărie şi magherniţă, magopie şi povarnă de olovină, pimniţă şi clopotniţă înaltă. Şi puse clopote mari. Şi cu alte frumuseţi, cu de toate o împodobi şi o făcu asemene raiului lui Dumnezău. Iar în mijloc era acea casă dumneziiască stând ca şi pomul acela al cunoştinţei. Ci însă nu aşa, că dintr-acela mâncară strămoşii noştri pomana morţii; iar dintru acesta să mănâncă dătătoriul de viaţă trup şi sânge al domnului nostru Isus Hristos, care să junghe în toate zilele întru iertarea păcatelor şi viaţa de veci.

Acestea făcu bunul credincios domn Io Neagpe-vodă, fericită să fie pomenirea lui! Şi totdeauna creştea şi să înmulţea bunătăţile în inima acestui bun domn.” (*Letopiseţul canatcuzinesc,* în CM, I, 112).

3.2.2. Mult mai interesante, fragmentele descriptive complexe din punct de vedere structural şi funcţional, constituite prin aglutinarea câtorva microsecvenţe solidare, dispuse într-o succesiune prestabilită şi fixă, permit deducerea unui protocol discursiv „în trepte”:

- *etopeea propriu-zisă*, anunţată şi introdusă de un etnonim ± o schiţă de genealogie, este, invariabil, de mici dimensiuni; un lanţ adjectival cu 3-4 termeni formează secvenţa de elogiere „petrificată” şi repetabilă, atribuită succesiv mai multor persoane din

BDD-V911 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:50:56 UTC)

aceeaşi cronică sau din cronici diferite: domnitori, boieri, clerici,soţii de domn. Aceste etichete transferabile, lipsite de forţă şi de efect de individualizare, stabilesc numai „genul proxim", plasând referentul în categoria generică a „personajului pozitiv".

Structura simplă şi caracterul abstractizant, definitorii pentru acest stereotip retoric (cf. şi **3.1**.), se compensează *în* şi *prin* următoarea tranşă descriptivă:

- *topografia* asociată etopeei aduce în text spaţiul construit (exterior, mai rar interior), reprezentat de un *macro-obiect*[1], în speţă de un monument de arhitectură religioasă; indiferent de întinderea acestei secvenţe, prezentarea simbolică a bisericilor / mănăstirilor – niciodată a altui tip de construcţie – confirmă ideea că descrierea este dependentă de mentalităţile dominante ale epocii[2] precum şi de tipul de text care o înglobează.

În scrierile cronicarilor munteni, proliferarea descrierilor de spaţii construite bisericeşti este indice de noutate şi de identitate retorică, notabil în plan compoziţional, elocutiv şi argumentativ. Ruptura tematică, respectiv alunecarea dinspre etopee spre o anumită variantă de topografie, dă consistenţă portretizării elogioase, diferenţiind-o totodată de tehnica portretului defăimător, de blamare.

Topografia extinsă, pe de o pare domină cantitativ etopeea, iar pe de altă parte o pune în valoare în măsura în care decupajul minuţios al obiectului descris în părţi componente reflectă şi justifică atitudinea admirativă şi emoţiile pozitive ale cronicarului. Elementele figurative (limitate de obicei la epitete generalizatoare şi stereotipe sau la comparaţii convenţionale) şi numeroasele expresii superlative sunt mărci lingvistico-stilistice ale pathosului cronicăresc:

> **(5)** ***Acest Neagoe-vodă au fost fecior Pârvului vornecul, nepot de frate banului Barbul Craiovescul. Carele, luând domniia, multe bunătăţi spun să fie făcut, şi aicea în ţară, şi pe la Ierusalim, la Sfetagora, mile şi mănăstiri pe acolo au dres, au înnoit, şi aicea în ţară*** 2 mănăstiri mari au făcut: una **Mitropoliia den Târgovişte**, alta, **mănăstirea den Curtea de Argeş***; care potrivă nu avea în toată lumea, mi să pare, în meşteşugul lucrurilor ce să văd, pe den afară de piatră cioplită peste tot, şi cu flori săpate peste toate pietrile şi toată biserica: ce sânt atâtea sute dă flori [cât] nu să află doao flori să să asemene una cu alta. În scurte cuvinte, în lume nu să va afla alta ca aceasta, fericit cel ce au făcut-o, fericiţi cei ce au lucrat-o: vrednici sunt dă laudă.* Dentr-această zidire să cunoaşte acest Neagoe-vodă **că** *au fost cu frica lui Dumnezeu;* **că** *nu ş-au cruţat avuţiia, ci o au cheltuit întru slava lui Dumnezeu, făcând această mănăstire cu mare chieltuială.* Alta, să cunoaşte **că** *au fost şi om înţelept, şi după lucrul mănăstirii;* **că,** *toate câte au făcut acolo, suntu cu bună rânduială: cine va,merge să vază, să va mira. Şi după pacea ce au avut ţara în 9 ani ce au domnit – că cu toţi vecinii au fost împăcat.* Şi dentru acestea să cunoaşte **că** *au fost om temător de Dumnezeu"* (Radu Popescu, în CM, I, 265).

În general, astfel de exemple probează faptul că istoriografii medievali cunoşteau sau, cel puţin, intuiau importanţa *ekphrasis*-ului, vechi procedeu retoric de punere în valoare a

[1] Vezi Gervais-Zaninger 2001: 63, pentru distincţia dintre *macro-obiecte* (case, de exemplu) şi obiectele cu dimensiuni (mai) reduse.

De reţinut şi precizările privind caracteristicile distinctive ale „obiectelor", dintre care „la description mentionera sa identité, en fonction de sa taille, de son volume, de son emplacement, de son utilité fonctionnelle" (id. ibid.).

[2] Dintre observaţiile recente în acest sens, vezi, de exemplu, Gervais-Zaninger 2001: 61-62, Mancaş 2005: 11-12.

BDD-V911 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:50:56 UTC)

opulenţei şi a rafinamentului estetic al unui obiect oarecare (clădiri, obiecte vestimentare, podoabe, opere de artă etc.).

Deasemenea, descrierea de macro – şi micro-obiecte (monumente bisericeşti şi obiecte de cult) este relevantă pentru ipostaza cronicarului care, consemnând o stare de fapt, informează şi, în acelaşi timp, influenţează reacţiile cititorului.

4. În majoritatea situaţiilor înregistrate, secvenţele bazate pe relaţia de succesiune *etopee-topografie / descriere de obiecte* ilustrează în fapt, relaţia ***descriere – argumentare***.

La cronicarii munteni trecerea de la etopeea elogioasă, dar lapidară, spre topografia amplă, nu înseamnă abandonarea descrierii de personaj, ci, dimpotrivă, procedură de consolidare şi de rafinare a portretului encomiastic; paradoxal, topografia aduce „diferenţa specifică", fiind expresia unicităţii personajului istoric, respectiv a apartenenţei acestuia la categoria *modelelor*.

Etopeea şi topografia fac corp comun, în sensul că aparţin aceleiaşi unităţi textuale descriptive, cu funcţie informativ-argumentativă.

4.1. *Etopeea* şablonardă *devine premisă* într-o construcţie argumentativă complexă, în care poziţia decisivă este ocupată de *topografie*, ca argument al valorii[1] / calităţii, din seria probelor nontehnice, reale şi concrete, independente de abilitatea descriptivă a cronicarului.

Topografia sumară şi, mai ales, cea ekphrastică, insistent ornamentată, justifică etopeea, anulându-i stereotipia şi generalitatea; altfel spus, *premisa-etopee*, expresie a unor valori morale universale este validată de *argumentul-topografie*, care deplasează accentul pe componente material-senzoriale.

Interpretarea de acest tip este susţinută de exemplele în care o secvenţă (facultativă) de încheiere, reia în variantă explicită, sistematică şi amplificată, schiţa de portret din pasajul introductiv; această etopee finală echivalează cu o peroraţie, cu triplă funcţie discursivă: rezumă topografia anterioară, reconfirmă etopeea iniţială, minimală şi impune concluzia întregului paragraf (v. în exemplul nr. 6 marcarea repetată prin *că* a enunţurilor / fragmentelor de enunţ care pun portretul şi topografia în relaţie explicativ-argumentativă).

4.2. Tehnica descriptiv-argumentativă bazată pe împletirea etopeei cu topografia permite diversificarea continuă a formelor de reprezentare.

Ca procedură indirectă de portretizare, topografia „în lanţ", cu acumularea descrierilor de macro-obiecte, clar indicate de pantonime – titlu, constituie una dintre cele mai ingenioase şi mai complicate formule compoziţionale din textele analizate. Prototipică în acest sens este secvenţa de elogiere a doamnei Maria (soţia lui Constantin Brâncoveanu) care a patronat construcţia sau refacerera unor lăcaşuri de cult.

> (6) „Precum preaiubitoriul dă Hristos domnu avea mare râvnă şi fierbinte dragoste spre a zidi şi a înfrumuseţa lăcaşile lui Dumnezeu, ***asemene [era] mării-sale şi luminată şi preacreştina lui doamnă Mariia cu acea iarăşi către cele dumnezeieşti râvnă fiind, măcar că şi*** alte multe zidiri, biserici au făcut şi cu dă toate podoabele minunat le-au înfrumuseţat şi le-au grijit. **Întâiu în oraşul Bucureştilor fiind o bisericuţă** *dă lemnu, mititică foarte şi veche dă mai cădea, care să chiema Biserica Dântr-o Zi, măriia-sa arădicând acea dă lemnu dân temelie, dă piatră o au zidit, foarte iscusită şi gingaşă făcând-o, o au înfrumuseţat atât pă dânlăntru cât şi pă dân*

[1] Afirmaţia formulată de Perelman – Olbrechts-Tyteca 1988: 105, „Des valeurs concrétes sont utilisées le plus souvent pour fonder les valeurs abstraites, et inversement" este întrutotul confirmată de tehnicile descriptiv-argumentative din cronicile medievale româneşti.

BDD-V911 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:50:56 UTC)

afară precum să vede; **după aceia şi în judeţul Vâlcii, unde să chiiamă Surpatele, din temelie iarăşi au zidit o mănăstioară** *cu toată cheltuiala mării-sale, foarte frumoasă, făcându-i şi curte dă zid împrejur, şi chilioare şi dă toate precum să şi vede, împodobind-o şi cu odăjdii şi alte odoară bisericeşti, scumpe şi foarte frumoase, şi cu bune zestre, moşii, vii şi altele, o au întărit, unde să odihnească cu bună viiaţă călugăriţe. Făcut-au şi la Urezi bolniţa iarăşi măriia-sa, iar la leat 7221,* **fiind aici în Târgovişte o mănăstioară iarăşi dă călugăriţe ce se chiiamă Viforâta**, *unde doară numai sfânta bisericuce era şi foarte proastă, întunecoasă, nezugrăvită, fără clopotniţă şi fără curte, cu 2-3 chilioare numai ce şidea bietile călugăriţe şi alt nimic, biserică veche foarte, care s-au mai dires o dată dă un Radul-vodă, măriia-sa văzând şi cuprinzându-se dă dumnezeiescul năstav, cu multă pohtă se-au însemnat şi sârguind cu toată inima, se-au apucat întâiu dă sfânta biserică dă i-au mai lărgit ferestrile, o au zugrăvit frumos, o au pardosit cu lespezi şi o au grijit precum să cade, făcând şi toată orânduiala odăjdiilor foarte frumoase şi cuviincioase; împodobindu-o-au şi pă din afară cu chilii frumoase de piatră şi tot cu zid o au încongiurat, făcând şi clopotniţa, lucru foarte gingaş şi cuvios precum în ochii tuturor să vede. "*(Radu Greceanu, în CM, II, 209-210).

Etopeea standard, de deschidere a acestei secvenţe descriptive mixte, este urmată de 3 topografii, la rândul lor complicate prin structurări binare, prin disimilitudine: „biserica veche" vs. „biserica refăcută / nouă" (Biserica Dintr-o Zi: *„bisericuţă dă lemnu, mititică foarte şi veche dă mai cădea"* vs. *„dă piatră o au zidit, foarte iscusită şi gingaşă..."*; cf., în acelaşi exemplu, paralela descriptivă a mânăstirii Viforâta).

În astfel de construcţii textuale, ansamblul macro-obiectelor descrise formează un argument multiplu, care probează şi amplifică meritele personajului istoric.

5. Textele şi exemplele aduse în discuţie pot fi considerate semnificative pentru intenţiile şi strategiile discursive ale istoriografilor medievali din Ţara Românească.

Descrierea, în speţă portretul encomiastic, stă numai aparent sub semnul platitudinii şi al uzurii retorice.

Stereotipia şi stereotipul *etopeei* clasicizante sunt contracarate şi compensate de interferenţa cu o variantă descriptivă distinctă tematic – *topografia spaţiilor construite*: biserici / mănăstiri, ctitorite de personajul portretizat; descrierea spaţiilor religioase ca modalitate indirectă de portretizare elogioasă este indicială şi specifică pentru mentalitatea epocii consemnate în cronică[1].

Secvenţa textuală rezultată din mixajul a două tipuri semantice de descriere depăşeşte statutul de „pauză" în continuumul narativ. *Etopeea* şi *topografia* evidenţiază relaţia *premisă – argument* (*al valorii*) într-o construcţie argumentativă ca formă particulară de *laudatio.*

SURSE. SIGLE

CM, I, II = *Cronicari* munteni, I (*Stolnicul Constantin Cantacuzino, Anonimul cantacuzinesc, Radu Popescu*), II (Radu Greceanu, *Anonimul brâncovenesc*), Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, Studiu introductiv de Eugen Stănescu, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1961.

[1] Vezi, în acelaşi sens, Gervais-Zaninger 2001: 62: „L'objet est suscetible de recevoir une traitement descriptif très variable en littérature, selon les époques, courants et genres".

BDD-V911 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:50:56 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Onu, Liviu, 1970, *Studiu introductiv*, la *Cronicari munteni*, Texte selectate, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Perelman, Chaïm, Lucie Olbrechts-Tyteca, 1988, *Traité de l'argumentation. La Nouvelle Rhétorique*, 5 éd., Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles.

Călinescu, G., 1941, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă.

Gervais-Zaninger, Marie-Annick, 2001, *La description*, Paris, Hachette.

Mancaş, Mihaela, 2005, *Tablou şi acţiune. Descrierea în proza narativă românească*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

DESCRIPTION AND ARGUMENTATION

(*Abstract*)

Starting from three old Romanian texts (17th – the beginning of the 18th century), we analyse the relation between *description* and *argumentation*. We try to point out that a thematic type of description can be an argument (of value / quality), in order to emphasize another thematic type of description (our analysis focuses on *topography* and *portrait*).

BDD-V911 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:50:56 UTC)